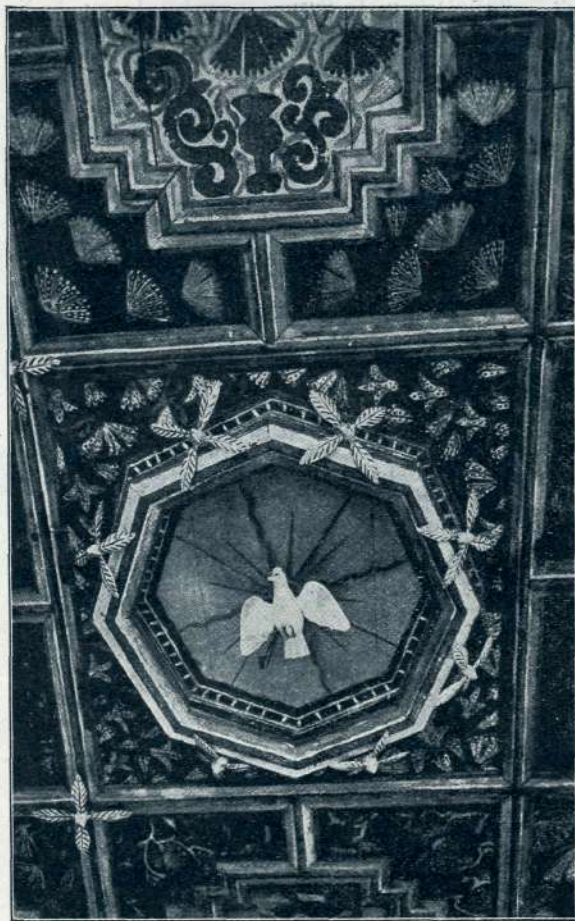

PROSVETNIDEL

BLOŠKA POLICA: LESENI STROP, DETAJL
S SV. DUHOM (L. 1693).

KSAVER MEŠKO.

MISLI OB JUBILEJU.

FRANCE KOBLAR.

Meško praznuje svojo petdesetletnico z vrsto knjig, ki se danes ne pišejo več. Generacija, ki stoji ob njih, gleda nazaj v svojo mladost in zdi se, da je do teh knjig daleč, kakor je daleč do mladosti. Kajti groza je šla preko časa in izpremenila vse v nas — ostale so le Meškove knjige in Meško, kakor je bil. Če tedaj praznujemo danes njegov jubilej glasneje kakor so jubileji pri nas v navadi, praznujemo z Meškom vred spomin na čudovito mladost slovenske knjige, svežost in lepoto, ki jo časi in dežele poznajo le redko, spomin na čas od Čaše opojnosti do Samogovorov, od Vinjet do Lepe Vide, od Meškovih Slik in povesti do Matere, na čas Kettejeve in Murnove in Sardenkove knjige,

na čas fantovskega moštva Finžgarjevega in spomin na poetiko od Prijateljvega predgovora Murnu do Obiskov Izidorja Cankarja. Bil je to čas lepote same, in kdor jo je tedaj doživel, jo bo nosil s seboj do sentimentalnosti starih let.

To je tedaj pomen Meškovega jubileja, ki ga praznuje prvi izmed tistih, ki svoje lepote niso odnesli prezgodaj na oni svet. Kaj je bil Meško svoji dobi? Svet novih pokrajin, novih besed, nove pesmi. Svet poldozorele mladosti, poln sentimentalne sladkosti, svet nedognanih skrivnosti. To je bilo čudno mladeniško detinstvo. Ali živi Meškova korespondenca? Če ne, žive dopisnice in razglednice, pisma in albumi, ki jih je pisal in podpisoval Meško na prošnjo in zahtevo, bila je to skrita in očitna ljubezen, tedaj ko je velik del mladine izgubil svojo dušo in jo iskal; pa imela je ni komtesa Nela, imel jo je Meško, čeprav smo vsi govorili: »Komtesa Nela — vrnite mi mojo dušo — vrnite mi jo, mojo nesrečno, mojo ubogo dušo!...« To je bil mladi slovenski barok, mamljivo parfimirano ozračje; poznali smo Meška po sladki melodiji, doživljali v njem svoja mladostna trpljenja — literarno ga nismo domeli — za njim sta zavzemala pozicije Župančič in Iv. Cankar.

Pomen velikega literarnega dejstva pa moremo razumeti šele danes. Bil je nov človek, ki je strmoglavil preživeli suhi realizem in našemu narodu najbolj tuji naturalizem. Kritika se je lovila za njim in ga sodila z mero zunanje verjetnosti, ostalo pa ji je skrito, nji realistični oprezovalki, da se je z Meškom šele sklenil severni pas naše domovine do slovenske literarne enote. Meško je prvi iz pokrajine slovenskih fejakov, prvi čisti pesniški zvok odtam, odkoder še ni bila prišla pesem razen onih o preljubem veselju in mojih rožicah, kjer se je bil izmaličil Stanko z uskoškim priimkom in imenom, dežela, ki je podala še najlepšo knjigo o Blažetu in Nežici. Meško je prvi pesnik Panonije, z njim je dobila tudi Karantanija tistega, ki jo je po podobni genealogiji, kot smo jo že našli, za lepo knjigo šele odkril in rešil. Temelj Meškovemu delu je kljub vsemu njegovemu popotništvu, kljub vsi literarnosti in osebni čustvovanju le domača zemlja, njeni ljudje in njihov boj za zemljo in dušo, ko jim jo je bila že zastrupila lastna natura in tuja preračunjenost. Meško se je zgodaj zavedel posebnosti svojega literarnega poslanstva, pa je v opravkih s samim seboj le počasi mogel prodirati do njega — ker njegova sredstva so bila za to zemljo tako rahla, da so jo mogla le božati in še to samo v prime-

rah. Noben naš pisatelj v novejši dobi ni nastopil s tako zaključenim programom, kot je to storil 1900. Meško z najlepšo svojo pesmijo: Iz mojega dnevnika. Izgubljena duša, Gozdna romanca in Življenja večerna molitev, so tri stopnje, preko katerih je stopil za vedno v našo literaturo: notranji in zunanji svet sta se strnila v reflektivno ljubezen, v podajanje vseh vrednot, ki žive v ljubezni. Epika je odpovedala, ostalo je samo srce. Potem, ko je zaklical sebi: Resurrexi, je v molitvi izpovedal svoj program in testament obenem: »Daj, da vedno polni in vedno giblje dušo mojo ljubezen do rodne zemlje, ljubezen do teptane domovine moje, velika ljubezen do naroda, ki sem izšel iz njega! Daj, da bodo vse besede moje svetel odsev vseobsežne ljubezni do trpečega človeštva! In vsa dela moja naj ogreva in ožarja visokoplamteči ogenj ljubezni do Tebe — daj, da bo vse ono kratko življenje, ki si mi ga še presodil, kakor velik evangelij visoke tople ljubezni, ogrevajoče in dvigajoče k novim željam, k novim ciljem vse one, ki me srečavajo na življenja potih!« — Odtod izvira prošnji psalm, ves prešinjen hrepenenja po lepoti, čisti in lepi, iz njega izvira, da je te molitve molil naprej in meditiral svoje literarno zaobljubo preko vseh svojih knjig, najsi bo v sliki, romanu ali drami, v zavesti one prošnje: »Daj, da bodo vsa dela moja dišeč venec najkрасnejših cvetlic, ki ga spletam Tvojemu imenu!«

To je danes Meško v naši knjigi. Čemu bi mu šteli in iskali literarnih zgledov. Postal je svečenik naše knjige in dozorel tam, kjer je dozorel pred njim svečenik na nasprotni meji slovenskega ozemlja — Gregorčič. Vdova tožna, osrednji Meškov simbol domovine, je živel izza Gregorčiča, in on ga je pel naprej v novi besedi novemu pokolenju. Tisti čas, ko je Hans Bartsch segal na naša tla na Štajerskem in je na Koroškem zamirala zadnja slovenska beseda v šoli in na cesti, je Meško postal Jeremija svojega ljudstva. Premeditiral je Poljano in Mater, kaznoval in tožil, učil in odpuščal. To ni bila navadna literatura, to so bile vzgojne knjige, kajti če hočeš poiskati rekov, domovinskih in vzgojnih, pojdi jih iskat tja. Te knjige so živele in danes vnovič oživele na tej in drugi strani našega ozemlja. Meškova osebna nota se je polagoma izgubila, njegovi razgovori po kupejih in srečanja so prenehala, živi v svoji domovinski snovi kot propovednik in učitelj. Nič za to, če ga je premotila beseda Iv. Cankarja, v bistvu je le ostal to, kar je hotel biti. Iz njegovih rekov se oblikuje pojem domovine, pojem naroda: Če si vzrastel iz teh tal, si rastlina te zemlje, otrok te matere, in velik grešnik si, če jo tajiš. Če obrneš hrbet svojemu ljudstvu in ob slavi in ugledu in udobnosti tujih razmer s svojo mržnjo do domačega poštenja zastrupljaš sebe in druge in spekuliraš in dušiš v njih ljubezen do rodni tal,

ljubezen do teh ljudi in jezika, ljubezen do dobrega, propadeš, pa bodi mlad in lep kakor Milan Strelčev ali pa mogočen kakor Železnik na Poljani, ker sreča je samo v delu, poštenju in ljubezni.

Če bi hoteli govoriti o živi literarni sporednosti, se spomnimo na Tolstega. Ob skrajni meji naturalizma gre dogma, nauk, ki zahteva, da vržeš od sebe vse razen ljubezni. Meško je postal glasnik te ljubezni in ko je nauk odpovedal, je podal sliko, ki je ni odstrl noben naturalist pri nas: Pri Hrastovih. Groza mesa v vsi goloti, v zgled in svarilo.

Kaj naj si ob Meškovi petdesetletnici še povemo? Njegova literarna smer je danes zaključena kot je vseh njegovih vrstnikov. Boj proti snovnosti in za zmago duhovnosti je on vršil z velikim uspehom — dasi formalni dovršitelj tega boja ni mogel biti. Za njim bi pričakovali tistega, ki bi dal njegovim duševnim podlagam velike forme. Meško je z ljubeznijo omehčal materijo, čas pa jo je tako naglo strdil. Ravno ob njegovi petdesetletnici je vse naše narodno življenje na goli skali kot je bilo ob njegovem vstopu v literaturo. Nikjer novega cveta, nikjer zanosa in tveganja. Materija računa, računa tudi literatura in obetajo nam naturalizem. Zeja po lepšem, boljšem in osrečujočem kljub temu ni zamrla, in tisti psalm, ki ga je zapel Meško pred petindvajsetimi leti, se tiho budi globoko v dušah. Prav bi bilo, ko bi ga kdo mogočno zapel in zbudil srca. Prav bi bilo, ko bi ob Meškovi vsebini vstal graditelj mogočnih bojnih podob s silo in uporom prometejskim in z otroško vero, kakor je v Meškovih Mladih sreih.

LESENI STROPI V CERKVAH.

FR. STELÈ.

II. Renesansa in barok.

Renesansa je uveljavila tudi glede lesnega stropa nov princip. V gotiki — kakor smo videli — je bila merodajna tektonična enota deske in njenega pripetja na grede, celota je bila urejena tako, da je že sam položaj podolžne deske poudarjal glavno in edino pravo orientacijo prostora k njegovemu idejnemu središču — prezbiteriju. Slikarja s svojo cikcakasto, močno se uveljavljajočo podlago in vzorci je to smer le še bolj izražala. Renesansa pa je nasproti deski postavila kaseto, štirioglat na deskasto podlago prabit okvir, ki je postal nosivec ornametalne enote, osnovna celica, od katere se je celota v vseh smereh poljubno, čeprav v razmerju do osnovne celice vezano, razvijala. Zavest njenega pomena se pogosto tudi javlja v organizaciji dekorativnega sistema s tem, da je eno ali par srednjih polj tudi po načinu okrasa odlikovanih: na Bloški Polici n. pr. je plastično okrašeno, dočim so druga slikana, pri